

זמן
/
התנגדות
/
Time
/
Resistance

**דייויד שרי,
קפצתי לרגע אחזור
עוד שעותיים,
מיצג, 90 דק', 2010**

**David Sherry,
Just popped out
back in 2 hours,
Performance,
90 min, 2010**

**באדיבות ס.אס.ג'י. סי.אס.סי
אוסף מוזיאוני גלזגו
Courtesy of the CSG
CIC Glasgow Museums
collection**

דליבור מרטיניז,
דליבור מרטיניז/ 1978
מדבר עם דליבור
מרטיניז/ 2010,
וידיאו, 13:00 דק',
2010

Dalibor Martinis,
Dalibor
Martinis/1978
Talks to Dalibor
Martinis/2010,
Video, 13:00 min,
2010

**אהד פישוף,
הליכות איטיות,
מיצג,
2005-נמשך**

**Ohad Fishof,
Slow Walks,
Performance,
2005-ongoing**

**חוזה אנטוניו
וגה מקוטלה,
חילופי זמן,
מדיה מעורבת,
2010-2006**

**Jose Antonio
Vega Macotela,
Time Divisa,
Mixed Media,
2006-2010**

והידה רמזיקין'
ואביב קרוגלנסקי,
רקמה תיעודית,
עבודה שיתופית,
2008-נמשך

Vahida Ramujkic &
Aviv Kruglanski,
Real-time
Documentary
Embroidery,
Collaborative
Activity,
2008-ongoing

~~We'll tackle council
sex predators~~

~~The Write Space
OPEN DAY~~

~~@ Quakers Meeting House
Sat. 20th of October 2pm
Performance & Open Mic
FREE admission
& refreshments~~

~~CONTRIBUTORS
STEVE WITHINGTON
PAT BARTRAM
OLUSHOLA ADESANYA~~

זמן
/
התנגדות

אוצרים: יעל מסר וגלעד רייך (High & Low Bureau)
עיצוב חוויה: הדס זמר בן-ארי
עריכת לשון עברית: אסף שור
תרגום לערבית: יסמין דאהר
תרגום לאנגלית: מרגלית רודג'רס
תפיסה גרפית ועיצוב: גיא שגיא, אביחי מזרחי - shual.com

האוצרים מבקשים להודות ל: אמנים, צוות המרכז הישראלי לאמנות דיגיטלית (במיוחד לאייל דגון ורן קסמי-אילן), הדס זמר בן-ארי, צוות סינמטק חולון (במיוחד לאלון רזנבלום), טל יחס, דירליה לזו, עדנה מושנזון, אסף וייס, נל דונקרט, אבי קליינברגר, היאב אסל, ענת שפיגל ותומאס מירמל.

תודה גם לכל האנשים שתרמו את הטקסטים לגיליון מארב ולאלו שעזרו להוצאתו: עמית נויפלד, ד"ר עירן דורפמן והוצאת הספרים רסלינג, ד"ר עינת רמון, ד"ר יותם בניזמן וד"ר טל כוכבי ממחלקת הפרסומים של מכון ון-לייר, ג'ראלד ראונינג.

המרכז הישראלי לאמנות דיגיטלית, ג'סי כהן
רחוב האמוראים 4, ת.ד. 317 חולון 5810202
טל': 03-5568792 / פקס: 03-5580003
שעות פתיחה: ג', ד' 16:00-20:00
ה' 14:00-20:00, ש' 10:00-15:00

www.digitalartlab.org.il
info@digitalartlab.org.il

"דומה שהמרחב יותר מאולף מהזמן, או פחות מסוכן ממנו: בכל מקום אפשר לראות אנשים שיש להם שעונים, ורק לעתים רחוקות מאוד אנשים שיש להם מצפן"

ז'ורז' פרק¹

בשני העשורים שחלפו מאז ראשיתו של עידן המידע התחולל הן באמנות והן בתיאוריה הביקורתית "המהפך המרחבי". יותר ויותר טקסטים, עבודות אמנות, מחקרים ותערוכות החלו לעסוק באופן שבו מאלצים אותנו האינטרנט וטכנולוגיות אחרות לחשוב מחדש על המרחב ועל האופן שבו הוא מגדיר אותנו ואת הגיאוגרפיה האנושית שבתוכה אנו פועלים. מושגים כמו "מקום", "מרחב ציבורי" ו"מרחק" עברו מהפכים תיאורטיים שנועדו להתאים אותם לחוויית המרחב החדשה המאפיינת את עידן המידע.

הזמן, תאומו הסיאמי של המרחב, זכה לתשומת לב פחותה במידה משמעותית. למעשה, רק בשנים האחרונות החל העיסוק בהשלכות עידן המידע על תפישת הזמן שלנו לתפוס מקום (ומכאן, גם זמן) בשדות המשולבים של האמנות והתיאוריה; זאת, אף שכל שינוי בתפישת המרחב פירושו גם שינוי בתפישת הזמן, שהרי אין ביכולתנו לחשוב על האחד במנותק מן האחר. "האופן שבו אנחנו חווים את הזמן", כתב הפסיכולוג החברתי וחוקר הזמן רוברט לוין, "יכול לספר לנו הרבה לא רק על דרך החיים הפרטית שלנו, אלא גם על החברה שאנחנו חיים בה. זאת, משום שהחברה 'משתמשת' בזמן כחומר וכצורה, כיסוד שעליו אפשר להשתית סדר חברתי".² וכדי להשתית סדר חברתי, בכל חברה מתרקם "זמן הגמוני" המכתיב את היומיום של חיינו ומגדיר עבורנו מושגים בסיסיים כמו מהר ולאט, מוקדם ומאוחר, "להיות בזמן", "לקחת את הזמן" ו"בזבוז זמן".

1 ז'ורז' פרק.
חלל וזמן: מבחר
מרחבים. תרגום:
דן דאור ואוולין
עמר. תל אביב:
בבל, 1998. עמ'
112.

2 Robert Levine.
A Geography
of Time. New
York: Basic
Books, 1997.
P. XIX.

**חוזה אנטוניו
וגה מקוטלה,
חילופי זמן,
מדיה מעורבת,
2010-2006**

**Jose Antonio
Vega Macotella,
Time Divisa,
Mixed Media,
2006-2010**

זו נקודת המוצא לתערוכה זמן/התנגדות, שעניינה אופני ההתנגדות השונים שבאמצעותם מערערים אמנים על תפישת הזמן ההגמונית באמצעות פרקטיקות של היומיום – עניין שאינו מובן מאליו באמנות הישראלית, אשר מרבה לעסוק בשאלות של מקום, מרחב וטריטוריה, אך ממעטת מאוד לעסוק במשטור הזמן.

התערוכה מציגה עבודות של 11 אמנים ואמניות ממדיומים אמנותיים שונים: וידאו, צילום, אובייקטים ומיצגים. העבודות עוסקות באי-ציות למשטרי זמן שונים, החל בכלכלות הזמן הלאומיות והטכנולוגיות של שנות השישים והשבעים ועד אידיאולוגיית הזמן הסמויה מן העין של עידן המידע הניאו-ליברלי. כמכלול, התערוכה מבקשת לשאול כיצד משטרי זמן חברתיים, כלכליים וטכנולוגיים מכתיבים את היומיום שלנו, כיצד הם יוצרים עבורנו את הקישור בין זמן למקום ובאילו אופנים הם מעצבים את היחס שלנו לסביבה שאנחנו חיים בה, למערכות היחסים שאנחנו מקיימים ולמצבנו הפיזי והמנטלי.

כמה מן העבודות שבתערוכה אינן מסתפקות בשאלות הללו, ותרות אחר אלטרנטיבה: האם יש קצב חיים אחר שהיינו מעדיפים לקיים או להתקיים בו? האם ניתן ליצור כלכלות זמן מקבילות? וכיצד אם בכלל ניתן לזהות את הזמן ההגמוני ולהתנגד לו? מתוך העבודות עולה המתח בין זמן פרטי וציבורי, בין מהלכי זמן מתחרים, בין התנהלות החיים הממושטרת לבין חוויית הזמן האישית, שהיא סובייקטיבית בהכרח.

את התערוכה מלווה תוכנית סרטים שתוצג בחודשים מאי-יוני בסינמטק חולון, וכן גיליון מיוחד של מגזין האינטרנט מארב, שיעסוק בפוטנציאל ההתנגדות הטמון ביומיום. ברוח העבודות, התערוכה והתוכנית הנלווית לה מאמצות גישה צנועה ואינטימית לנושא. הן מציגות שורה של מחוות קטנות, סובייקטיביות, שאינן מבקשות לנסח בהכרח אידיאולוגיית זמן סדורה, אלא להצביע על הפוטנציאל להתנגדות. במובן זה מתכתבת התערוכה עם החלל שבו היא מתארחת, אשר שימש עד לפני זמן לא רב בית ספר יסודי: חלל פונקציונלי, נטול הדר, המגלם הן את האלמנט הממשטרי הקיים בכל אקט חינוכי והן את הפוטנציאל לחופש פעולה (מוגבל).

לוי אורטה

ימים חופשיים (2010-2012)

חי ועובד בהוואנה

ימים חופשיים, עבודת הווידיאו של האמן הקובני לוי אורטה, קושרת בין גל המחאות החברתיות הסוחף את העולם בשנים האחרונות לבין המשטר הפוליטי בקובה ואורח חייו של האמן עצמו, המוזג לעצמו קוקטייל "קובה ליברה" בעוד בחזית המסך מופיעים שמות של ערים ברחבי העולם שהפגנות אנטי-ממשלתיות התקיימו בהן בשנים 2010-2012, לצד תאריך. שם העבודה רומז כי האמן מוזג לעצמו קוקטייל בכל פעם שהפגנה כזו מתרחשת. הפעולה היומיומית של מזיגה ולגימה נעשית לאקט של סולידריות עם ההפגנות הגלובליות; לצד זאת היא משמשת אקט של מחאה נגד השלטון בקובה, שאינו מאפשר קיום הפגנות מסוג זה. הפאסיביות והנינוחות של אורטה, המתענג על המשקה ארוכות, כמו גם המתח בין שם הקוקטייל, "קובה חופשית", לשם העבודה, ימים חופשיים, עומדים בניגוד לדחיפות שמניעה מיליונים לצאת להפגין נגד ממשלותיהם. הפעולה הפשוטה הופכת לפעולת מחאה.

דליבור מרטיניז

דליבור מרטיניז / 1978 מדבר עם דליבור מרטיניז / 2010 (2010)

חי ועובד בזאגרב

הביטוי "דיאלוג פנימי" מקבל משמעות חדשה בעבודתו של האמן הקרואטי דליבור מרטיניז. בשנת 1978, כשהיה בן 31, הקליט האמן את עצמו שואל 22 שאלות במתכונת של ראיון טלוויזיוני. 32 שנים מאוחר יותר, בשנת 2010, במסגרת תוכנית בערוץ הציבורי של הטלוויזיה הקרואטית ומול קהל באולפן, השיב מרטיניז על השאלות שהציג בפניו האני הצעיר שלו. מרטיניז, מחלוצי אמנות הווידיאו במזרח-אירופה ומן הראשונים שהדגישו את המימד החומרי של אמנות זו, משתמש בכוחו של הווידיאו כדי לטייל בזמן ולהתעמת עם דליבור מרטיניז הצעיר והמבוגר גם יחד. העבודה מאתגרת תפישות זמן מושרשות בדבר "התפתחות האני" ו"משך החיים", ונושאת אופי כמעט נבואי בכל הקשור לחשיבות של התייעוד העצמי בתרבות הפופולרית היום ולמקום המרכזי שתופסת תקשורת ההמונים בהבניית הסובייקט. לפני חודשים מעטים, ב-27 במרץ 2013, הקליט מרטיניז סדרת שאלות נוספת, המיועדת לדליבור מרטיניז בשנת 2077. הישות המיועדת לענות על השאלות היא מודל מונפש של אישיותו של דליבור, העונה לשם DM:2077.

דניאל קיצ'לס

השליח (2011)

חי ועובד בירושלים

בעבודת הווידיאו השליח ניצב האמן דניאל קיצ'לס, חמוש בגיטרה, על רכס הר הצופים המשקיף על הכפר הפלסטיני עיסאווייה ומלווה מוזיקלית את חמש התפילות

היומיות של מואזין הכפר. עד כה זכתה העבודה לפרשנות בהקשר המרחבי, אשר התמקדה בנוף הגיאוגרפי הנמתח בין פסגת ההר לבין הכפר שלמרגלותיה, ועסקה במתחים הפוליטיים, התרבותיים והחברתיים המתגלמים בו. בלי לבטל פרשנות זו, זמן/התנגדות קוראת את השליח גם כפעולה המתקיימת במימד הזמן, ומציעה מפגש בין שתי פרקטיקות יומיומיות שונות השייכות למשטרי זמן שונים. הדיאלוג החד-צדדי שיוצר הליווי המוזיקלי של קיצ'לס מנתק הן את התפילה והן את נגינת הגיטרה מן ההקשר התרבותי-חברתי המיועד להן, ופותח אפשרות לדיאלוג בין-תרבותי המדגיש את יחסי הכוח ואת פעולת הניכוס המתקיימים בו. העבודה מסמנת את תפילת המואזין כפעולה לאורך ציר זמן הנמשך מעלות השחר ועד שקיעת החמה, ומצביעה על האופן שבו יכולה האמנות לא רק להשהות ולבדל פרקטיקה יומיומית מתוך משטר הזמן ההגמוני שהיא כפופה לו, אלא גם להצליב משטרי זמן שונים כדי להצביע על הפוטנציאל הפוליטי הגלום ביומיום.

דייוויד שרי

קפצתי לרגע, אחזור עוד שעתיים (2008)

חי ועובד בגלזגו

עבודות המיצג של האמן הצפון-אירי דייוויד שרי מתעמתות בנימוס עם מוסכמות וקודים חברתיים. בעבודה קפצתי לרגע, אחזור עוד שעתיים הוא יושב בלא ניע ובוהה בחלל במשך כשעה וחצי; פתק צהוב אשר שם העבודה מתנוסס עליו מודבק ברשלנות למצחו. העבודה מאתגרת באופן אבסורדי את הקשר המובן מאליו, לכאורה, שבין חלל וזמן ואת משמעותם של ביטויים דוגמת "להיות במקום" ו"להיות בזמן". במקביל שואלת העבודה מה המשמעות של "להיות נוכח" בעידן פוסט-חומרי, שהן הזמן והן המקום מוגדרים בו מחדש. כמו בכל עבודותיו, שרי משתמש בהומור כדי להדגיש את האופנים שבהם המשטר הביו-פוליטי המאפיין את הקפיטליזם המאוחר מבטל את הקשר בין שליטה וגוף, ופועל גם במרחבים של התודעה ושל אופני המחשבה. את המיצג במרכז לאמנות דיגיטלית בחולון יבצע האמן דניאל יהל.

והידה רמויקיץ' ואביב קרוגלנסקי

רקמה תיעודית (2008-נמשך)

חיים ועובדים בבגדד ובברצלונה

אחרי שרקמו בקהיר, בלגרד, ברצלונה, בריסטול ואי-אילו מקומות נוספים באירופה ומחוצה לה, והידה רמויקיץ' ואביב קרוגלנסקי מביאים את פרויקט רקמה תיעודית לשכונת ג'סי כהן, חולון. בכל עיר שאליה הם מגיעים, היוצרים מציבים דוכן בפינת רחוב ומזמינים את העוברים ושבים להצטרף אליהם ולתעד את המציאות באמצעות רקמה. האיטיות המובנית בפעולת העברתו של החוט בבד מגבילה את יכולת התיעוד, ומאלצת את הרוקמים לברור, לדייק ולבודד יסודות מן המציאות הסובבת. לצד זאת, היא מאפשרת להם לבלות את הזמן ביחד, לארח ולהתארח, ליצור קבוצה החולקת רעיונות ורשמים. הפעולה הפשוטה של הרקמה מאתגרת את קצב החיים האורבני ומציבה לו אלטרנטיבה תוך שהיא מצביעה על

הקשר ההדוק בין קצב החיים שלנו לבין איכות היחסים שאנחנו מנהלים – ובין לבין יכולתנו להתבונן, להתרשם וללמוד. לצד זאת, פרויקט רקמה תיעודית מגדיר מחדש את מערכת היחסים בין מתעד ומתועד ומאלץ את שני הצדדים להתמודד באופן מורכב עם המציאות סביבם.

משרד רקמה תיעודית יהיה פתוח בתאריכים 17 ביוני עד 17 ביולי במרחב הציבורי הסמוך למרכז לאמנות דיגיטלית.

רומן אונדק

הודעה (2002)

חי ועובד בברטיסלבה

הודעה, מיצב הסאונד של האמן רומן אונדק, משתמש ביחידת הזמן המוכרת לנו כ"דקת דומייה" כדי לטעון אותה במשמעות חדשה, כזו העומדת בניגוד להקשר שבו מופיעה יחידת זמן זו בדרך כלל. "כאות סולידריות עם אירועים שהתרחשו לאחרונה בעולם", מבקש אונדק בהקלטה קולית שמפריעה לשידורי הרדיו הסלובקי, "במשך הדקה הקרובה אל תפסיקו את הפעילות שאתם עוסקים בה כרגע" ("As a sign of solidarity with recent world events, for the next minute do not interrupt the activity you are doing at this moment"). בעבודה זו מדגיש אונדק את הפער שבין משטר הזמן הלאומי/לאומני, הכופה על המאזין דקה של דומייה, לבין החוויה הסובייקטיבית של הזמן, שאינה כפופה לחוק חיצוני. את יחידת הזמן הטעונה הזו הוא מנטרל באמצעות הוראה שהיא אוניברסלית ואבסטרקטית, מחד גיסא, אך כזו שאין אלא לציית לה, מאידך גיסא. בהקשר הישראלי, הרווי דקות דומייה, עבודה זו מקבלת משמעות מיוחדת, הקוראת תיגר על הקשר ההדוק שבין כלכלת הזיכרון לכלכלת הזמן הלאומית.

אהד פישוף

הליכות איטיות (2005-נמשך)

חי ועובד בתל אביב

ב-1 בספטמבר 2011, שבועה שבועות אחרי פרוץ המחאה החברתית בישראל, הלך אהד פישוף לאורך שדרות רוטשילד בתל אביב משעה עשר בבוקר ועד שמונה בערב, במהירות של מטר לדקה. רבים הצטרפו אליו למקטעים שונים במהלך ההליכה. היו שליוו אותו לאורך המסלול כולו. זו היתה הפעולה השנייה במסגרת סדרת המיצגים המתמשכת הליכות איטיות ומחווה סמלית למאבק החברתי. "ההליכה האיטית היא נקיטת עמדה דרך הגוף", אומר פישוף. "זו המשגה פיזית של ערכים שנראים לי חשובים בהקשר של מאבק חברתי ארוך טווח: התמדה, סבלנות ומחויבות אישית". המיצג הראשון בסדרה התקיים ב-21 ביוני 2005, ובו חצה פישוף את גשר לונדון במשך תשע שעות, 43 דקות ו-25 שניות במלאת חמש שנים ליצירה המוזיקלית LongPlayer של המלחין ג'ם פיינר, העתידה להתנגן עד סוף האלף. הפרויקט המתמשך של פישוף מציב אלטרנטיבה לקצב המהיר של סביבת החיים האורבנית על ידי התמקדות בהווה והפיכת "הרגע" למקטע של התבוננות, מחשבה ומודעות.

נוריה גואל

ערך 1# (2007)

חיה ועובדת בברצלונה

המיצב הצילומי-תיעודי ערך 1# מורכב משני חלקים. הראשון הוא תיעוד וידאו של קעקוע המשפט "היום של המחר" ("The day of tomorrow") על סוליית כף רגלה הימנית של האמנית. החלק השני הוא תיעוד יומיומי של תחתית כף הרגל: אט-אט, כתוצאה מן ההליכה, נמחקת המלה "מחר" הממוקמת בעקב ורק המלים "היום של" נותרות על העור. גואל מגייסת את פעולת ההליכה והמחיקה שהיא מותירה בגוף כדי להאיר את משטר הזמן שבבסיס התרבות המערבית: משטר זמן ליניארי, המקרין תמידית אל העתיד ובכך משפיע על חווית ההווה. ההכפפה של ההווה אל אופק עתידי, מציעה גואל, היא אמצעי שליטה המכתיב את אורח חייו של הסובייקט.

נביד נור

כשספק חופך לגורל (1993-2011)

חי ועובד בהאג

כשהוא נע באיטיות, בכוריאוגרפיה משעשעת ומעט מוגזמת, מנסה האמן נביד נור לחמוק מחיישני אור הממוקמים בסמטאות ובחצרות האחוריות של העיר ברלין. הוא מאמין שאילו רק ינוע לאט מספיק, יצליח לחמוק. אלא שכשלונו ידוע מראש. ברגע מסוים קולטים אותו החיישנים, האור נדלק ונור קופא על עמדו כפושע שנתפס בשעת מעשה. הוא מחכה בלא ניע עד שהאור כבה רק כדי לעשות צעד נוסף ולהיתפס שוב. העבודה כשספק חופך לגורל מציגה פעולה פשוטה, הומוריסטית, הנתונה בסיטואציה יומיומית וחושפת את פעולת הזמן בתוך המרחב. באופן מחוכם, ההאטה מחליפה את ההאצה כטקטיקה של התחמקות, היעלמות והיבלעות, ומדגישה את הקשר הסבוך בין מנגנוני השליטה של שני הממדים. כמו בעבודות אחרות שלו, נור מוצא את עצמו בין לבין: בין מרחב לזמן, בין אור לחושך, בין הרעיון למימוש.

חוזה אנטוניו וגה מקוטלה

חילופי זמן (2006-2010)

חי ועובד במקסיקו סיטי

הפרויקט התובעני חילופי זמן של האמן המקסיקאי חוזה אנטוניו וגה מקוטלה מדגיש את אופיו הגמיש, הסובייקטיבי והבלתי מאולץ של הזמן. במהלך ארבע שנים ביקר האמן פעם בשבוע באחד מבתי הכלא המסוכנים ביותר במקסיקו סיטי, התיידד עם אסירים הכלואים בהם לתקופות ארוכות והציע להם עסקת חליפין: הם ביקשו ממנו לבצע למענם משימה מחוץ לכלא ובתמורה הוא ביקש מהם לבצע פעולה יצירתית בין כתליו. התנאי היחיד לעסקה היה ששתי הפעולות יתבצעו במקביל, במסגרת זמן משותפת. חילופי הזמן ההדדיים הפכו עד מהרה לאקט אינטימי ומחייב. לרועמה, באחד מחילופי הזמן המוצגים בתערוכה, אסיר

ושמו פרננדו ביקש מהאמן לחגוג עם אמו את יום הולדתה. בתמורה, ביקש האמן מפרננדו לסמן את כל הצלקות שעל גופו ולכתוב לצדן הסבר קצר על הנסיבות שהביאו להיווצרותן. העבודה חילופי זמן עוקפת את גדרות הכלא, האתר שמסמל יותר מכל את משטור המרחב, באמצעות יצירה של כלכלת זמן אלטרנטיבית. כלכלה זו, שאינה כפופה לחומות, גדרות וסורגים, מאפשרת פעולה שהיא פוליטית ואינטימית בעת ובעונה אחת.

סניה איבקוביץ'

משולש (1979)

חיה ועובדת בזאגרב

סניה איבקוביץ' היא חלוצה בתחומי אמנות המיצג, האמנות הפמיניסטית ואמנות הווידאו. עבודתה משולש היא חלק בלתי נפרד מן הקאנון של האמנות העכשווית, ומוצגת בישראל לראשונה. ב-10 במאי 1979 התקיים בעיר זאגרב מצעד צבאי לכבוד שליט יוגוסלביה דאז, טיטו. דיירי הרחוב שבו עבר המצעד התבקשו להריע לשליט, ולעשות זאת לצדי הכביש ממש, לא ממרפסות בתיהם. איבקוביץ', בתגובה, יצאה למרפסת בזמן המצעד, לגמה ויסקי, קראה ספר ודימתה תנועות אוננות. כעבור 18 דקות, בעקבות דיווח של תצפיתן שעמד על גג בניין סמוך, דפקו השוטרים על דלת דירתה וביקשו ממנה לעזוב את המרפסת. ארבעת הצילומים המרכיבים את המיצג משולש, כמו גם הטקסט התיאורי הקצר שפירסמה האמנית, הם עדות לרגע חטוף של התנגדות: התנגדות לא רק לשלטון הקומוניסטי ביוגוסלביה של אותם ימים ולמקומה של האמנית כאשה בסיטואציה הצבאית, אלא גם לאופני הפיקוח והשליטה המתקיימים בכל סדר חברתי. כנגד משטור הזמן והמרחב הלאומי הציבה איבקוביץ' פעולה אינטימית ופרטית, המקבלת את תוקפה הפוליטי באמצעות תיעודה והנכחתה כיצירת אמנות במרחב הציבורי.

דייויד שרי,
קפצתי לרגע
אחזור עוד שעותיים,
מיצג, 90 דק', 2010

David Sherry,
Just popped out
back in 2 hours,
Performance,
90 min, 2010

הזמן שאליה מתייחסות העבודות המוצגות בזמן/התנגדות הוא קצב החיים. העבודות עוסקות בהתנהלות שלנו בתוך היום־יום, המורכבת משורה של פרקטיקות שגורות ואישיות (שינה, הליכה, שטיפת כלים), ולמפגש שלהן עם סדרי זמן חברתיים המתקיימים במקביל (לוח השנה הלאומי-דתי, יום העבודה, תפישת זמן פרוגרסיבית וכיוצא באלה).

כפילות זו של תפישת הזמן אינה נתונה מאליה. למעשה, בעולם העתיק ובימי הביניים רווחו חוויית זמן ותפישת זמן שונות מהותית: תפישת וחוויית זמן מעגליות, שאיפשרו את קיומם של הסדרי זמן מקבילים אך לא זהים, ובהם ריטואלים אשר חזרו על עצמם, אך קיבלו משמעות חדשה בהתאם לצרכים אישיים-חברתיים. המצאת השעון בסוף המאה ה-13 שינתה זאת לחלוטין. שעון הכנסייה ואחריו השעון האישי הפקיעו את קצב ניהול החיים מן היחיד ומן הקבוצה החברתית המסוימת, ועשו את הזמן לישות חיצונית, אובייקטיבית וליניארית. ישות שאינה צומחת מן היום־יום, אלא מכפיפה אותו אליה. שני תהליכים מקבילים ליוו את השינוי הזה: האורבניזציה של החיים באירופה ועליית הקפיטליזם. השעון קבע מידת זמן אחידה למרחב האורבני, טישטש מחזורי זמן אורגניים ואירגן מחדש פעילויות יומיומיות כהשכמה, אכילה ומנוחה. לצד זאת, הזמן האחד שיצר השעון איפשר את שיטות הייצור הקפיטליסטיות, שהמכונות והעובדים גם יחד מתוזמנים בהן על פי מקצב אחד, שניתן לכמת ולייעל.³

ואכן, מחקרים מן השנים האחרונות שבחנו את חוויית הזמן בעולם מצאו כי ככל שהכלכלה מפותחת יותר, התיעוש נרחב יותר והעיר גדולה יותר, הולך קצב החיים ומאיץ. וככל שתרבות מסוימת אינדיבידואליסטית יותר – כלומר, נוטה יותר לקדש הישגים אישיים על פני הישגים קולקטיביים – קצב החיים בה מהיר יותר ומונע מתחושה של דחיפות. אין זה מפתיע, אם כן, שלמרות השינויים מרחיקי הלכת שעברו הן המרחב האורבני והן הקפיטליזם לאורך המאה העשרים וראשית המאה העשרים ואחת, עבודות רבות המבקשות לאתגר ולערער תפישות זמן הגמוניות עודן מתקיימות לרוב בסביבה אורבנית, ועודן מתייחסות במישרין או בעקיפין לאופן שבו מכתובה התצורה הנוכחית של הקפיטליזם את מקצבו של מטרונום חיינו.

המאפיין העיקרי אותו זמן/התנגדות חוקרת בהקשר של משטור הזמן והיכולת להתנגד לו, אם כן, הוא בחירתם של אמנים רבים לאתגר את הזמן ההגמוני דווקא באמצעות פעולות יומיומיות. על פי רוב, מדובר בפעולות חזרתיות, מינוריות ואישיות, אשר קוראות תיגר על הזמן באמצעות שורה של מחוות צנועות, לעתים כמעט בלתי נראות, שעושות שימוש מיומן במימד הסובייקטיבי של הזמן כדי לחשוף הן את האפקט המנרמל של שלטון הזמן והן את שבריריותו. במלותיו של מישל דה סרטו, טקטיקות אלה הן "אמנות של החלש", זה שאינו יכול להכתיב את קצב הדברים ונאלץ לפעול בתוך מערכת חוקים הנקבעת עבורו. "הטקטיקה", כותב דה סרטו, "תמיד מנצלת 'הזדמנויות' והיא תלויה בהן... עליה להיות עירנית ולהשתמש בסדקים שצירופי הנסיבות המיוחדים יוצרים בפיקוחו של הכוח השליט... בכוחה להיות במקום שלא מצפים לה. היא תחבולה".⁴

התחבולה - היכולת לחטוף, לשבש ולהפריע - יכולה להתקיים רק במימד הזמן החמקמק והנוזל. בעוד המרחב מועד לפעולות ביורוקרטיות ורציונליות של הגדרה וגידור, תיחום ומדידה, את הזמן אפשר אמנם למדוד אך אי-אפשר לחנך או לביית, לבתר או לחלק. הזמן, פשוטו כמשמעו, עובר. גם כשהוא מוכפף למשטרי זמן יצרניים או לאומיים, הוא תמיד נחוה באופן סובייקטיבי. אופיו החמקמק של הזמן פותח ליומיום פתח לחמוק בו מכל ניתוח שיטתי או פיקוח אפקטיבי. זה מקור כוחה של הפרקטיקה היומיומית כנקודת אחיזה אפשרית לפעולות של חבלה בזמן ההגמוני.

היומיום הוא אמנם מושא למשטור מצד הדיסצפלינות של הידע ומבני הכוח הדומיננטיים, אך לצד זאת יש בו פוטנציאל אדיר להיחלץ או לחמוק מהן. הוא הדבר שאין לבודד מתוך ניתוח של מערכי שיח, והדבר שכל ניסיון לחלץ ממנו תובנה אחת כוללת יחטא לאופיו, שהוא תמיד גם חזרתי וגם לא צפוי. היומיום נמצא בתווך שבין החוויה הסובייקטיבית לבין הנורמות והחוקים החברתיים: בין יכולת הפעולה של היחיד לבין הכוחות הפועלים עליו, בין התנגדות לציות. חקר היומיום והעיסוק בו הם לפיכך מעשה פוליטי. מעשה שבכווחו להעלות על גס את ההיסטוריה של החלשים, לתת פשר ונראות לחוויות שהושקו ולהאיר חלקים אפלים של סיטואציות כמו-פומביות. במלים אחרות, היומיום טומן בחובו פוטנציאל אדיר לשינוי והשראה - שינוי שמתחיל מהחיים עצמם, ברבדים ובאופנים הבסיסיים ביותר שלהם.

3 יואב בן דב,
'מושגים של זמן'.
בתוך: זמן-עיר:
קטלוג הביאנלה
בת-ים לאדריכלות
הנור העירוני.
עמ' 64.

4 מישל דה סרטו,
המצאת היומיום.
תרגום: אבנר להב.
תל אביב: רסלינג,
2012. עמ' 119.

"היומיום", נכתב, "הוא מקום דמוקרטי: המקום שבו אנשים רגילים משנים את העולם בדרך יצירתית".⁵

פוטנציאל זה לשינוי ולהתנגדות הוא המקור לעניין ההולך וגובר שמפגינה האמנות בפרקטיקות של היומיום מאז המחצית השנייה של המאה העשרים. ההתבוננות ביומיום אמנם העסיקה ציירים מאז ראשית המודרניות, אך העיסוק בפרקטיקות של היומיום התעצם פי כמה מאז סוף מלחמת העולם השנייה, ועשה זאת אף ביתר שאת בעקבות תנועות כמו פלקסוס בשנות השישים והאמנות הפמיניסטית בשנות השבעים. כפי שמציין המבקר והאוצר ג'ון רוברטס, היומיום מאפשר לאמנים שעוסקים בו להתקרב לחיים, להיות בעולם ולא רק לצפות בו ולשפוט אותו מבחוץ. הוא מאפשר גם פירוק של המעמד האוטונומי שהאמנות כוננה לעצמה – מעמד שאיפשר לה לפרוח, אך לצד זאת הרחיק אותה מהרובד ה"ארצי" של החיים.⁶

הסוציולוג והתיאורטיקן אנרי לפבר גרס כי עבודות אמנות יכולות לשמש פתח לדרכים חדשות בתוך היומיום, מכיוון שהיומיום הוא המקום שבו החזרתיות המאפיינת את החיים מתעמתת עם היצירתיות הטמונה בהם. היומיום, אם כן, הוא בו בזמן מרחב של ניכור ושל פעולה משותפת.⁷

לצד זאת, היומיום הוא כאמור גם אתר מרכזי של משטור. הוא נעשה כזה ביתר שאת תחת שלטון הזמן של עידן המידע הפוסט-תעשייתי, אשר אופיה הלא-חומרי של הכלכלה החדשה מחליף בו משטרי זמן ישנים במשטרי זמן ביו-פוליטיים: משטור החיים אינו כופה את עצמו עוד מבחוץ, אלא מושרש בחיים עצמם, באופן שבו אנחנו חושבים על עצמנו ועל המצופה מאיתנו. אידיאלים תרבותיים שהם תוצר של כוחות כלכליים סמויים מבהירים לנו מה נחשב "זמן איכות", כיצד עלינו "לנצל" את הזמן, אילו פרקטיקות יומיומיות הן "בזבוז" זמן ומה כולל סדר יום "נכון" המאורגן ב"יעילות".

על רקע זה גדולה פי כמה חשיבותן של טקטיקות אמנותיות המבקשות לנצל את אופיו הבלתי מאולף של הזמן ואת פוטנציאל ההתנגדות של היומיום. טקטיקות אלה רבות ומגוונות, החל בפעולות סימבוליות וכלה בפעולות הנטועות בעולם החברתי. עבודות הפועלות במישור הסימבולי כוללות לרוב פעולות של המתנה, השהיה וחזרה, שתכליתן "לתקוע מקל בגלגלי הזמן",

להדגיש את אופיה השרירותי של הבניית הזמן או לחשוף את המנגנונים הקובעים את התנהלות היומיום. עבודות העוסקות בצורה מובהקת יותר דווקא במימד החברתי של הזמן מבקשות לרוב ליצור כלכלות זמן אלטרנטיביות ולהדגיש את חשיבות הזמן בתהליכים של חברות ושל עשייה משותפת. כפי שציין האנתרופולוג והמשורר פרופ' זלי גורביץ', תפישת הזמן היא לעולם עניין חברתי-מקומי. "בעברית", הוא כותב, "המלה 'זמן' עצמה מזמנת, מזדמנת, מתזמנת, מוזמנת, כלומר עסוקה בקשרים וביחסים, בזימונם יחד של בני האדם, של מקרים או של מצבים".⁸

5 Stephen Johnstone. 'Introduction: Recent Art and the Everyday.' In: The Everyday. Cambridge: MIT Press, 2008. p. 13.

6 John Roberts, Philosophizing the Everyday: Revolutionary Praxis and the Fate of Cultural Theory. London: Pluto Press, 2006. p. 1.

7 Henri Lefebvre. Critique of Everyday Life Vol. 1. London: Verso, 1991. p. 97.

8 זלי גורביץ', "אל"ף ב"ת של זמן". בתוך: משחקי זיכרון: תפיסות של זמן. חיכרון בתרבות היהודית. עורך: יותם בנזימן. ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 2008. עמ' 20.

9 בוריס גרויס. כח האמנות. תל אביב: פיתום, 2008. עמ' 67.

10 שם. עמ' 64.

11 שם. עמ' 65.

בעבר התקיימה חלוקה ברורה בין אמנות המיצג, שעוסקת מעצם הגדרתה במימד הזמן, לבין האמנות הפלסטית, שעניינה המובהק הוא המרחב. העבודות המוצגות בתערוכה אינן נענות להגדרות החדות הללו. ניתן לקטלגן תחת הכותרת "אמנות ביו-פוליטית", כלשונו של מבקר האמנות בוריס גרויס. האמנים המשתתפים בתערוכה אמנם מבטאים את עצמם באופנים של תיעוד עצמי או של נוכחות פיזית באקט האמנותי (שהרי "זמן, משך, ועל כן החיים, אינם ניתנים להנכחה באופן ישיר וניתן רק לתעדם"),⁹ אך רוב העבודות המוצגות אינן הנכחה של פעולה אמנותית שהתרחשה בעבר, אלא "צורת ההתייחסות היחידה האפשרית לפעילות של אמנות שלא ניתן לייצגה באופן אחר".¹⁰ כשם שהיומיום הוא סדרה של פעולות ללא תוצאה סופית, כך גם הפעילות האמנותית השואבת מהיומיום היא פרקטיקה שאינה שואפת אל תוצר סופי, אלא מפנה את הצופה אל החיים עצמם. הפער בין האמנות והחיים מצטמצם. "האמנות הופכת כך לצורת חיים, ואילו עבודת האמנות הופכת ללא-אמנות, רק לתיעוד של צורת החיים הזו".¹¹

האופי המתוחכם והמסתווה של משטר הזמן העכשווי הוא שהוביל אותנו למקד את זמן/התנגדות באמנים המשתמשים בגופם, בחייהם ובמחשבותיהם עצמן ככלי של התנגדות. התנגדות כזו, הטבועה בחיים גופם, מאפשרת לחשוף קשרים והיקשים בין מבנים גלויים של שליטה פוליטית וכלכלית לבין תפישת הזמן הסמויה המכוננת אותם. הזמן ההגמוני מתגלה כאפיסטמה המארגנת את החיים, מחד גיסא, ומכפיפה אותם לכוף, מאידך גיסא. ואולם, הפרקטיקות הסובייקטיביות שנוקטים האמנים חושפות כי בעצם

הבנייתו של הזמן מסתתרת גם אפשרות הערעור עליו. על אף השוני הגדול ביניהן, כל העבודות זמן/התנגדות מאפשרות בחינה ביקורתית של משטרי זמן הגמוניים – זמן פרטי מול זמן לאומי, זמן יצרני מול זמן לא-יצרני, זמן מקומי וסובייקטיבי מול זמן גלובלי, זמן "גדול" מול זמן "קטן" – ומציעות טקטיקה אישית ופרטית מאוד של התנגדות.

יעל מסר וגלעד רייך

**סניה איבקוביץ',
משולש,
מיצב, 1979**

**Sanja
Iveković,
Triangle,
Installation,
1979**

**באדיבות קונטקט - אוסר
האמנות של קבוצות ועמותות
ארסטה, וינה
Courtesy of Kontakt
- The Art Collection of
Erste Group and ERSTE
Foundation - Vienna**

ence to an artistic activity that cannot be represented in any other way”.¹⁰ Just as the everyday is a series of actions without an end result, thus, too, artistic activity that draws from the everyday is a practice that does not strive for an end product, but directs the observer to life itself. The gap between art and life is reduced. “Art becomes a life form, whereas the artwork becomes non-art, a mere documentation of this life form”.¹¹ The sophisticated and camouflaged nature of time regulation in contemporary life is what led us to focus *Time/Resistance* on artists who use their own body, life, thoughts as a tool of resistance. Such resistance, which is inherent in life itself, enables the exposure of connections and inferences between overt structures of political and economic control and the latent perception of time that establishes them. Hegemonic time is revealed as an episteme that organizes life on the one hand, and subordinates it to power on the other. Nevertheless, the subjective practices adopted by the artists reveal that concealed in the very structuring of time is the possibility of challenging it. Despite the considerable differences between them, all the works in *Time/Resistance* enable critical examination of hegemonic time regimes – private vs. national time, productive vs. non-productive time, local and subjective vs. global time, ‘big’ vs. ‘small’ time – and propose a very personal and private tactic of resistance.

Yael Messer & Gilad Reich

¹⁰ Ibid., p. 54.

¹¹ Ibid., p. 55.

mostly include acts of waiting, delay, and repetition whose purpose is to 'put a spoke in the wheel of time', to emphasize the arbitrary nature of time structuring, or expose the mechanisms that determine everyday life. Works engaging more clearly in social practice, mostly seek to create alternative time economies, and emphasize the importance of time for socialization processes and shared endeavor. As noted by anthropologist and poet Prof. Zali Gurevitch, the perception of time is always local-social. The Hebrew word for time, *zman*, shares the same linguistic root with the words for convening, summoning, inviting, and scheduling; in other words, it deals with connections and relationships, with people, events, or situations coming together.⁸

•

In the past, a clear distinction was drawn between performance art, which by its very definition engages in the dimension of time, and visual art, which engages in space. The works presented in the exhibition do not comply with these clear definitions. They can be catalogued under the title "Biopolitical Art" in the words of art critic Boris Groys. Although the artists participating in the exhibition express themselves by means of self-documentation or physical presence in the artistic activity (for "time, duration, and thus life as well cannot be presented directly but only documented"),⁹ most of the works are not a direct presentation of an artistic activity that occurred in the past, but "the only possible form of refer-

6 John Roberts. *Philosophizing the Everyday: Revolutionary Praxis and the Fate of Cultural Theory*. London: Pluto Press, 2006. p. 1.

7 Henri Lefebvre. *Critique of Everyday Life* Vol. 1. London: Verso, 1991. p. 97.

8 Zeli Gurevitch, 'The ABC of Time', in *Memory Games: Concepts of Time and Memory in Jewish Culture*. Yotam Ben-Ziman (Ed.). Jerusalem: Van Leer Institute and Hakibbutz Hameuchad, 2008. p. 20.

9 Boris Groys, *Art Power*. MIT Press, 2008, p. 56.

allowed it to flourish, but at the same time distanced it from the 'earthly' aspects of life.⁶

Sociologist and theoretician Henri Lefebvre claimed that works of art can serve as an opening for new paths within the everyday, for the everyday is where the repetitiveness that typifies life confronts the creativity inherent in it. The everyday is therefore simultaneously a space of alienation and joint activity.⁷

At the same time, as we have seen, the everyday is also a central site of regulation. It becomes more intensely so under the post-industrial dominion of time in the Information Age, where the non-material nature of the new economy substitutes old time regimes with biopolitical time regimes: the regulation of life no longer imposes itself externally, but is rooted in life itself, in how we think about ourselves and what is expected of us. Cultural ideals that are the product of latent economic forces clarify what is considered 'quality time', and how we should 'use' time, which everyday practices are a 'waste' of time, and what constitutes a 'correct' and 'efficiently' organized daily routine.

Against this backdrop, the importance of artistic tactics that seek to take advantage of the untamed nature of time and the potential for resistance in the everyday, increases several-fold. These tactics are many and varied, from symbolic actions to actions grounded in social practice. On the symbolic level, these works

injustice, for it is always both repetitive and unpredictable. The everyday dwells between subjective experience and social norms and mores: between the individual's ability to act and the forces acting upon him, between resistance and compliance. Investigating and engaging in the everyday are consequently a political act; an act that has the power to extol the history of the weak, to accord meaning and visibility to experiences that have been silenced, and to illuminate dark areas of pseudo-public situations. In other words, inherent in the everyday is a huge potential for change and inspiration—change that begins in the most basic layers and ways of life itself. "The everyday is both authentic and democratic; it is the place where ordinary people creatively use and transform the world they encounter from one day to another".⁵

This potential for change and resistance is the source of the increasingly growing interest art has shown in everyday practices since the second half of the twentieth century. Although observing the everyday has occupied painters since the beginning of modernity, engagement in everyday practices increased several-fold after World War Two, and even more so in the wake of the Fluxus movement in the 1960s, and feminist art in the 1970s. According to critic and curator John Roberts, the everyday enables artists engaging with it to draw closer to life, to be in the world rather than merely observing it and judging it from the outside. It also makes it possible to divest art of the autonomous status it established for itself – a status that

4 Michel De Certeau. *The Practice of Everyday Life* (translated by Steven Rendall), Berkeley: University of California Press, 1984. p. 37.

5 Stephen Johnstone. "Introduction: Recent Art and the Everyday", in *The Everyday*, Cambridge: MIT Press, 2008. p. 13.

use of the subjective dimension of time to reveal both the normalizing effect of the dominion of time, and its fragility. In the words of Michel De Certeau, these tactics are “an art of the weak”, of those who cannot dictate the pace of things and are compelled to act within a system of rules that are imposed on them. “A tactic”, he writes, “takes advantage of ‘opportunities’ and depends on them... It must vigilantly make use of the cracks that particular conjunctions open in the surveillance of the proprietary powers... It can be where it is least expected. It is a guileful ruse”.⁴

This ruse – the ability to snatch, disrupt, and interfere – can only exist in the elusive and fluid dimension of time. For space is prone to rational, bureaucratic actions of definition and delimitation, of setting boundaries and measurement. By contrast, although time can be measured, it cannot be educated or tamed, dissected or divided. Time, literally, passes. Even when it is subordinated to production or national time regimes, it is always experienced subjectively. The elusive nature of time opens an aperture in the everyday to evade any systematic analysis or effective supervision. This is the source of the power of everyday practices as a possible foothold for sabotaging hegemonic time.

Although the everyday is subject to regulation by the dominant disciplines of knowledge and power structures, it possesses huge potential for escaping or evading them. It cannot be isolated by discursive analyses, and any attempt to elicit from it a single inclusive insight will do its character an

awakening, eating, and resting. The uniform time created by the clock also facilitated capitalist production methods, whereby machines and workers alike are scheduled in accordance with a single tempo that can be quantified and whose efficiency can be improved.³

And indeed, studies conducted in recent years that examined the experience of time around the world found that the more developed the economy, the more extensive the industrialization, and the bigger the city, the more pace of life increases. And the more individualistic a particular culture, i.e., the more inclined it is to sanctify personal over collective achievements, the pace of life within that culture is faster and driven by a sense of urgency. It is hardly surprising, then, that despite the extensive changes that urban space and capitalism underwent in the course of the twentieth century and the early twenty-first, many artworks that seek to challenge and contest hegemonic time perceptions still primarily exist in an urban environment, and still directly or indirectly relate to the way capitalism in its current configuration dictates the pace of the metronome of our life.

The fundamental aspect that *Time/Resistance* explores in the context of time regulation and the ability to resist it, is the choice made by many artists to challenge hegemonic time specifically by means of everyday actions. In the main, these are repetitive, minor, personal actions that challenge time by means of a series of modest, at times almost invisible, actions that make skillful

3 Yoav Ben-Dov, 'Concepts of Time', in: *Time-City, the catalogue of the Bat-Yam Biennale of Landscape Urbanism*, 2010. p. 64.

והידה רמויקיץ'
ואביב קרוגלנסקי,
רקמה תיעודית,
עבודה שיתופית,
2008-נמשך

Vahida Ramujkic &
Aviv Kruglanski,
Real-time
Documentary
Embroidery,
Collaborative
Activity,
2008-ongoing

Sabotaging Time

The time with which the works presented in *Time/Resistance* engage with the pace of life. They address how we conduct ourselves in our everyday life, which is comprised of a series of regular, personal practices (sleeping, walking, washing dishes), and their encounter with social time regimes that exist in parallel (national-religious calendar, workday, progressive time perception, and so forth).

This duality of time perception is not a given. In fact, a substantially different perception and experience of time were prevalent in the ancient world and the middle ages: a cyclic time perception and experience that enabled the existence of parallel but not identical time systems containing recurring rituals which were accorded new meaning in accordance with personal-social needs. The invention of the clock at the end of the thirteenth century brought about a complete change. The church clock, and subsequently the personal clock, divested the pace of life from the individual and the particular social group, and made time an objective, linear, and external entity; an entity that does not emerge from the everyday, but rather subordinates the everyday to it. Two parallel processes attended this change: the urbanization of life in Europe, and the rise of capitalism. The clock determined a uniform measure of time for the urban space, blurred organic time cycles, and reorganized everyday activities such as

**Your attention
please, as a sign
of solidarity with
recent world
events, for the
next minute do
not interrupt
the activity you
are doing at this
moment**

**רומן אונדק,
הודעה,
מיצב סאונד, 60 דק',
2002**

**Roman Ondák,
Announcement,
Sound Installation,
60 min, 2002**

**באדיבות סוכנות ג'י.בי.
גלריה לאמנות עכשוויות, פריז
Courtesy of gb agency
Contemporary art
gallery, Paris**

at the same time, within a joint time framework. The mutual exchange of time quickly became an intimate and binding act. For example, in one of the time exchanges presented in the exhibition, an inmate named Fernando asked the artist to celebrate his mother's birthday with her. In exchange, the artist asked Fernando to mark every scar on his body and write down next to each one a brief explanation of the circumstances that led to it. Time Exchange circumvents the fences of the jail, which symbolizes the regulation of space more than anything else, by creating an alternative economy of time. This economy, which is not subordinated to walls, fences, and bars, enables an action that is simultaneously political and intimate.

Sanja Iveković

Triangle (1979)

Lives and works in Zagreb

Sanja Iveković is a pioneer in the field of performance art, feminist art, and video art. Her work *Triangle* is an inseparable part of the canon of contemporary art, and is presented in Israel for the first time. On 10 May 1979, a military parade was held in Zagreb in honor of then Yugoslavian president, Tito. Residents of the street where the president's motorcade passed were instructed to line the street and cheer the president, and not do so from their balconies. In response to these instructions Iveković went out to her balcony on the day of the parade, sipped whiskey, read a book, and simulated masturbation motions. Eighteen minutes later, following a report made by a lookout on the roof of a nearby building, police officers knocked on her door and asked her to vacate the balcony. The four photographs comprising the installation *Triangle*, as well as the short descriptive text the artist published, are a testimony to a brief moment of resistance: not only against the communist regime in Yugoslavia of those days and the place of the artist as a woman in a military situation, but also against the modes of supervision and control that exist in any social order. Against the national regulation of time and space, Iveković positioned a private, intimate act, which gains political validity by means of its documentation and presencing as a work of art in a public space.

the words 'the day of' remain imprinted on the skin. Güell enlists the act of walking and the resultant erasing to illuminate the time regime underlying Western culture: a linear time regime that constantly projects to the future, thus substantially impacting how we perceive the present. The subordination of the present to a future horizon, proposes Güell, is a means of control that dictates the subject's way of life.

Navid Nuur

When Doubt Turns into Destiny (1993-2011)

Lives and works in The Hague

Moving slowly in entertaining and somewhat exaggerated choreography, artist Navid Nuur attempts to evade light sensors installed in Berlin's alleyways and courtyards. He believes that if he moves sufficiently slowly he will be able to outwit them. But his failure is a foregone conclusion. At a certain moment the sensors register him, the lights switch on, and Nuur freezes where he stands like a criminal caught red handed. He waits motionless until the lights switch off before taking another step, and being caught yet again. *When Doubt Turns into Destiny* presents a simple, humoristic action in an everyday situation, and exposes the action of time in space. Slowing down cleverly substitutes speeding up as a tactic for evading, fading, and vanishing, and highlights the intricate connection between the control mechanisms of the two dimensions. As in his other works, Nuur finds himself in between: between space and time, between light and dark, between the concept and its realization.

José Antonio Vega Macotella

Time Exchange (2006-2010)

Lives and works in Mexico City

Time Exchange, the demanding project by Mexican artist José Antonio Vega Macotella highlights the flexible, subjective, and untamed nature of time. In the course of four years the artist went once a week to one of the most dangerous jails in Mexico City, made friends with long-term inmates, and offered them a trade: they could ask him to perform tasks for them outside the jail, and in exchange he asked them to perform creative tasks within its walls. The only condition attached to the deal was that the two actions be performed

to any external law. Ondák neutralizes this highly charged unit of time by means of an instruction that is universal and abstract on the one hand, but which cannot be unfollowed on the other. In the Israeli context, replete with minutes of silence, this work receives special meaning that challenges the strong connection between the economy of memory and the national economy of time.

Ohad Fishof

Slow Walks (2005-ongoing)

Lives and works in Tel Aviv

On 1 September 2011, seven weeks after the social-justice protest broke out in Israel, Ohad Fishof walked along Tel Aviv's Rothschild Boulevard from ten o'clock in the morning till eight o'clock in the evening at a speed of one meter per minute. Many people joined him on various sections of the walk, and some accompanied him through its entirety. It was the second in an ongoing series of *Slow Walks* performances, and was a symbolic tribute to the social struggle. "Slow walking is taking a stand through your body", says Fishof. "It is a physical conceptualization of values I consider important in the context of a long-term social struggle: diligence, patience, and personal commitment". The first in the series took place on 21 June 2005, when Fishof walked across London Bridge for nine hours, forty-three minutes, and twenty-five seconds to mark five years to the musical composition *Longplayer* conceived and composed by Jem Finer, which is set to play until the end of the millennium. Fishof's ongoing project presents an alternative to the fast pace of life in urban environments by focusing on the present, and transforming the 'moment' into a segment for observation, thinking, and awareness.

Núria Güell

Value #1 (2007)

Lives and works in Barcelona

The video-documentary installation *Value #1* is structured in two parts. The first is a video documentation showing the phrase "The day of tomorrow" being tattooed onto the sole of the artist's right foot. The second is a daily documentation of her sole: as a result of walking, the word 'tomorrow', which is located on the heel, is gradually erased, and only

Vahida Ramujkic and Aviv Kruglanski

Real-Time Documentary Embroidery (2008-ongoing)

Live and work in Belgrade and Barcelona

After embroidering in Cairo, Belgrade, Barcelona, Bristol and other places in and outside Europe, Vahida Ramujkic and Aviv Kruglanski bring their *Real-Time Documentary Embroidery* project to Holon's Jesse Cohen neighborhood. In each city they come to, the artists set up a stall on a street corner and invite passersby to join them and document reality using embroidery. The inbuilt slowness of passing a needle and thread through the material limits documenting ability, and forces the people embroidering to be selective and accurate in isolating elements from the surrounding reality. At the same time, it also allows them to spend time together as guests and hosts and to form a group in which opinions and impressions are exchanged. The simple activity of embroidering challenges the pace of urban life and presents an alternative while indicating the strong connection between our pace of life and the quality of the relationships we maintain; and between them and our ability to observe, gain impressions and learn. The *Real-Time Documentary Embroidery* project also redefines the relationship between documenter and documented, and forces the two sides to contend in a complex way with the reality around them.

The office of *Real-Time Documentary Embroidery* will be open from June 17 to July 17 in the public space adjacent to the Center for Digital Art.

Roman Ondák

Announcement (2002)

Lives and works in Bratislava

Announcement, the audio installation by artist Roman Ondák uses the unit of time familiar to us as "a minute of silence", and charges it with new meaning that stands in contrast to the context in which it usually appears. In an audio recording that interrupts Slovakian radio broadcasts, Ondák asks listeners: "As a sign of solidarity with recent world events, for the next minute do not interrupt the activity you are doing at this moment". In this work the artist emphasizes the disparity between the national/nationalistic time regime that imposes a minute of silence on the listener, and the subjective experience of time that is not subordinate

the Palestinian village of Al-Issawiya, and accompanying the village muezzin's five daily prayers on his guitar. Up until now the work has gained interpretation in the spatial context, focusing on the geographic landscape extending between the mountaintop and the village below, and engaging in the political and cultural tensions it embodies. Without discounting this interpretation, *Time/Resistance* wishes to read *The Messenger* as an act that takes place in the dimension of time as well, and proposes an encounter between two different everyday practices that belong to different time regimes. The one-sided dialogue created by Kiczales's musical accompaniment disengages both the prayers and the guitar playing from the cultural-social context designated for them, and opens the possibility for an intercultural dialogue that emphasizes the power relations and the act of appropriation existing within it. The work signifies the muezzin's prayer as an act performed along a time continuum that extends from daybreak to sundown, and indicates the way art is able to not only suspend and isolate an everyday practice from the hegemonic time regime to which it is subordinated, but also to intersect different time regimes to highlight the political potential inherent in the everyday.

David Sherry

Just Popped Out, Back in Two Hours (2008)

Lives and works in Glasgow

The performances of northern Ireland artist David Sherry politely confront social conventions and codes. In his work *Just Popped Out, Back in Two Hours* he sits motionlessly, staring into space for about an hour and a half with a yellow post-it note bearing the name of the work stuck carelessly to his forehead. The work absurdly challenges the ostensibly self-evident connection between space and time, and the meaning of phrases such as "being in place" and "being on time". At the same time the work also asks about the meaning of "being present" in a post-material age, wherein both time and place are redefined. As in all his works, Sherry employs humor to emphasize how the biopolitical regime typifying late capitalism cancels out the connection between control and body, and also acts in spaces of consciousness and modes of thinking.

The work at the Center for Digital Art in Holon will be performed by artist Daniel Yahel.

2010 and 2012 appear on the screen with the date. The name of the work suggests that the artist mixes himself a cocktail each time such a demonstration takes place. The everyday actions of mixing and sipping a drink become an act of solidarity with the global demonstrations, and at the same time an act of protest against the regime in Cuba that prohibits such demonstrations. Orta's passivity and relaxation as he leisurely savors his drink, and the tension between the name of the cocktail, "Cuba Libre" (Free Cuba), and the name of the work, *Días Libre* (lit. Free Days), stand in stark contrast to the urgency that motivates millions to go out and demonstrate against their governments. The simple action becomes an act of protest.

Dalibor Martinis

Dalibor Martinis/1978 Talks to Dalibor Martinis/2010 (2010)

Lives and works in Zagreb

The expression "internal dialogue" receives new meaning in the work of Croatian artist Dalibor Martinis. In 1978, when he was thirty-one, the artist recorded himself asking twenty-two questions in TV interview format. Thirty-two years later, in 2010, in front of a studio audience on a TV show on Croatia's public television channel, Martinis answered the questions posed by his young self. A pioneer of video art in Eastern Europe, and one of the first to highlight the material dimension of this art form, Martinis uses the power of video to travel through time and confront both the younger and the older Dalibor Martinis. The work challenges deeply rooted time perceptions in terms of "self-development" and "lifespan", and is almost prophetic with regard to the importance of self-documentation in today's popular culture, and the central place occupied by mass media in structuring the subject. A few months ago, on 27 March 2013, Martinis recorded an additional series of questions intended for Dalibor Martinis in 2077. The entity designated to answer the questions is an emanation or meta-personality of Dalibor that answers to the name DM:2077.

Daniel Kiczales

The Messenger (2011)

Lives and works in Jerusalem

In his video work *The Messenger*, artist Daniel Kiczales is seen standing on the ridge of Mount Scopus overlooking

all, can hegemonic time be identified and resisted? Emerging from the works is the tension between private and public time, between competing time arrangements, between regulated living and personal experience of time, which is subjective by definition.

The exhibition is accompanied by a film program that will be screened in the course of May and June at Cinematheque Holon, and a special issue of the online magazine Maarav devoted to the potential for resistance inherent in everyday life. In the spirit of the works, the exhibition and its public program adopt a modest and intimate attitude to the subject. They present a series of small, subjective gestures that do not necessarily seek to formulate an ordered ideology of time, but rather to indicate the potential for resistance. In this respect the exhibition corresponds with the space in which it is being hosted, which until recently served as an elementary school: a functional, unassuming space that personifies the regulating element that exists in any educational act, as well as the potential for (limited) freedom of action.

Levi Orta

Days Off (2010-2012)

Lives and works in Havana

Days Off, the video work by Cuban artist Levi Orta, draws a connection between the wave of social demonstrations that has been sweeping the world in recent years, the political regime in Cuba and his own way of life; as he mixes himself a Cuba Libre cocktail, the names of cities around the world where anti-government demonstrations took place between

2 Robert Levine.
*A Geography of
Time*. New York:
Basic Books,
1997. p. xix.

time as a material and form, as a foundation on which social order can be established.² And to achieve this, 'hegemonic time' takes shape, dictating the everyday in our life, and defining basic concepts such as fast and slow, early and late, 'being on time', 'taking time', and 'wasting time'.

This is the point of departure for *Time/Resistance*, which engages in different forms of resistance whereby artists challenge hegemonic time perception by means of everyday practices – a matter that is not self-evident in Israeli art, which frequently engages in questions of place, space, and territory, but to a lesser extent in the regulation of time.

The exhibition presents the works of eleven artists from different artistic media, including video, photography, objects, and installations. The works as a whole engage in non-compliance with various time regimes, from national and technological time economies of the 1960s and 70s, to the latent time ideology of the neoliberal Information Age. As a whole, the exhibition asks how social, economic, and technological time regimes dictate our everyday life, how they create the link between time and place, and how they shape our attitude to the environment we live in, the relationships we maintain, and to our physical and mental condition.

Some of the works in the exhibition go even further, and seek an alternative: Is there a different pace of life we would rather maintain or exist in? Is it possible to create parallel time economies? And how, if at

"Space seems to be either tamer or more inoffensive than time; we're forever meeting people who have watches, very seldom people who have compasses."

Georges Perec¹

In the two decades since the beginning of the Information Age, there has been a 'spatial revolution' in art and critical theory alike. More and more texts, artworks, research, and exhibitions have begun to engage in the way the internet and other technologies are forcing us to rethink space and how it defines us and the human geography in which we act. Concepts such as 'place', 'public space', and 'distance' have undergone theoretical changes to adapt them to the new spatial experience typifying the Information Age.

Time, the Siamese twin of space, has gained considerably less attention. In fact, it is only in the past few years that engagement with the implications of the Information Age on our perception of time has begun to come to the fore in the integrated fields of art and theory; even though any change in perception of space means change in perception of time as well, for we are incapable of thinking about one independently of the other. According to social psychologist and time researcher Robert Levine, how we experience time can inform us not only about our own way of life, but also about the society we live in, since society 'uses'

1 Georges Perec. *Species of Spaces* (translated by John Sturrock). London: Penguin, 1997. p. 75.

Curators: Yael Messer & Gilad Reich
Experience Design: Hadas Zemer Ben-Ari
Hebrew Editing: Asaf Schurr
Arabic Translation: Yasmeen Daher
English Translation: Margalit Rodgers
Graphic Design & Concept: Guy Saggee, Avihai Mizrahi –
Shual.com

The curators would like to thank: the artists, the
Israeli Center for Digital Art (especially Eyal Danon and
Ran Kasmy-Ilan), Hadas Zemer Ben-Ari, Cinematheque
Holon team (especially Alon Rosenbloom), Tal Yahas,
Dírelia Lazo, Edna Moshenson, Asaf Weiss, Nell Donkers,
Avi Kleinberger, Ehav Assel, Anat Spiegel & Thomas
Myrmel.

We would like also to thank all of those who contribute
text and help with the publishing of the new Maarav
issue: Amit Noyfeld, Eran Dorfman and Resling Publishing
House, Dr. Einat Ramon, Dr. Yotam Benziman and
Dr. Tal Kohavi from the Van Leer Institute publications
department, Gerald Raunig.

The Israeli Center for Digital Art, Jessie Cohen
4 Ha'Amoraim Street, P.O Box 317, Holon 5810202
Tel: 03-5568792 / Fax: 03-5580003
Opening Hours: Tue, Wed 4-8pm,
Thur 10am-2pm, Fri, Sat 10am-3pm

www.digitalartlab.org.il
info@digitalartlab.org.il

**Time
/
Resistance**

DESPITE SPRING/SUMMER WASHOUT,
SHEFFIELD APPLE HARVEST
STILL ABUNDANT
(SHEFFIELDABUNDANCE.WORDPRESS.COM)

והידה רמויקיץ'
ואביב קרוגלנסקי,
רקמה תיעודית,
עבודה שיתופית,
2008-נמשך

Vahida Ramujkic &
Aviv Kruglanski,
Real-time
Documentary
Embroidery,
Collaborative
Activity,
2008-ongoing

והידה רמויקיץ'
ואביב קרוגלנסקי,
רקמה תיעודית,
עבודה שיתופית,
2008-נמשך

Vahida Ramujkic &
Aviv Kruglanski,
Real-time
Documentary
Embroidery,
Collaborative
Activity,
2008-ongoing

לוי אורטה,
ימים חופשיים,
וידיאו, 3:02 דק',
2012-2010

Levi Orta,
Días Libres,
Video 3:02 min,
2010-2012

**דניאל קיצ'לס,
השליח,
וידיאו, 17:00 דק',
2011**

**Daniel Kiczales,
The Messenger,
Video, 17:00 min,
2011**

**נביד נור,
כשספק הופך לגורל,
וידיאו, 30 דק',
2011-1993**

**Navid Nuur,
When Doubt
Turns into
Destiny,
Video, 30 min,
1993-2011**

**באדיבות פלאן בי, קלוח-ברלין
Courtesy of Gallery
Plan B, Cluj-Berlin**

נוריה גואל,
ערך #1,
מיצב, 2007

Núria Güell,
Value #1,
Installation,
2007

El día de mañana

El día de mañana

El día de mañana

El día de mañana

Time / Resistance / זמן / התנגדות